

БЪЛГАРСКОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ И ЧЛЕНСТВОТО В ЕС: ПЪРВИ РЕЗУЛТАТИ

Проф. д-р Веселин Бояджиев, СУ „Св. Кл. Охридски”

Завършват първите години от редовното членство на България в Европейския Съюз /ЕС/. По този повод често се сещам за една мисъл, която съм си сложил на работното място: „Ние ни знаем какво искаме, но го искаме от сърце.” Както съм имал повод да напиша на доста места, втурнахме се към редовното членство в ЕС, както нощните пеперуди към светлината, но без да знаят, че тя опасно пари...

Още от края на 1989г постепенно науката бе окончателно изтикана в ъгъла и принудена да обслужва политиката на силните на деня. Не че дотогава много се вслушвах в нея. Бавното ни узряване за ЕС не беше съпроводено с неговото изучаване. На дело масовите очаквания от редовното членство бяха, че така „бързо ще се оправим”. Но докато другите се насочваха към ЕС ние чакахме Москва, Босфора, швейцарска необвързаност... А всъщност членството имаше обратната цел: да утвърди и задълбочи станалото. А какво стана? Над този въпрос науката тепърва ще се отчита пред обществото и ще търси обяснение за своята безспорна вина. Защото никой не смее да направи социологическо проучване колко от българите са доволни от аграрната реформа. Така, както няма и референдум, защото политиките знаят предварително неизгодния им отговор на хората. Разбира се, с обяснението, че народът е прост и не е узрял...

В тази кратка работа искаме да отчетем постигнатото от нашето земеделие, при това по възможно най-достъпен и верен начин. Използваме Агростатистическия справочник 2000-2014, луксозно министерско издание от 2015г. В предговора /с.5 - бел. В. Б./ на заместник-земеделския министър, д-р Цветан Димитров, витиевато е казано, че този сборник: „...откроява ясно тези сектори в агроотрасъла, които се развиват успешно и тези, които се нуждаят от по-стабилна подкрепа.” Доколкото зная, в КИД-2008 няма отрасли, така е в целия ЕС. Как да обясня на студентите защо дори на най-високо държавно равнище управляващите ни не знаят дори понятията, с които трябва да работят и да ни ръководят. Така ще караме още с окръзите, селищните системи, селското стопанство и селските райони. Все понятия, кое от 20-ти век, кое по-отрано....

Следвам пожеланието на г-н заместника да се запозная, а и четящите, с тенденциите на нашето земеделие.

Отказах се от стойностните показатели по много причини, но най-вече заради ниската стоковост на нашия хранителен сектор и ненаучния начин на ценообразуването, да не напиша как е на редица латински езици думата семейство.

В ЕС си дават среща различни модели на земеделие. Най-напред са онези, които надграждат постпродуктивистката парадигма и търсят следващата. Опитът с руралните райони и кохезията се оказва неприложим за най-изостаналите със земеделието си страни, където типичен пример сме ние, за съжаление. Нашите земеделски реалности са съвсем различни от тези на Германия, Франция, Великобритания, Италия, Испания, Нидерландия, Дания... Постепенно се чуват „европейски“ признания за неуспеха на кохезионната политика, което статистиката отдавна сочи. Бедните граждани и територии стават относително все по-бедни, а богатството продължава да се концентрира. Преди година-две чух кметът на София да се хвали, че общината поема 62% от чуждите инвестиции в страната. Браво! Какъв успех! Като географ, и то в Свищов,-родината на българската икономическа география, какво да кажа. Разстрел! И после червеи...Тук всичко е толкова ясно и логично.

Още през 1986г наблюдавах как един френски професор цял ден снима моите най-близки роднини да приготвят домати и „затварят и варят буркани“, с които „да изкараме“ идващата зима. Когато най-сетне привечер той седна уморен на масата, беше много щастлив и сърдечно ми благодари за оказаната възможност да заснеме всичко с камерата си. Щял да показва на роднини и студенти в един от парижките университети. Обясни ми, че този вид дейност, примитивното домашно дворно земеделие и занаятчийско консервиране, у тях е приключило с началото на Първата!/световна война, когато френската икономика е започнала да произвежда в масови количества евтени и качествени хранителни консерви.... Аз си дадох сметка, че изоставането ни е „само“ около 70 години. Тогава строяхме развития социализъм. Днес сме в някакво друго състояние, но дали разликата е намалела? Вярно е, че имаме тоалетна хартия и вечер не се събираме около кофите с боклук. В София и най-големите градове не се срещат пред блоковете хора, които правят зимнина. На освен това в страната? Какъв е делът на домашната икономика и храна, дори срамежливо и грижливо подготвяните стойностни показатели на националната статистика. Жалко. Там великолепни специалисти се чудят какви семейни бюджети да публикуват!

В този смисъл официалният сайт на Националния статистически институт е една хубава манипулация. Там на официалната страница

има едни данни, едни проценти, все хубави. Няма как, ако гъкнеш,....ще последваш Ренета Инджова. Та там сравненията са само със самите нас. А съдбоносното за страната ни е липсата на настигаща стратегия, на изпреварващо и настигащо икономическо развитие. Включително и в агробизнеса. Каква е и как се развива разликата със съседите и чак тогава с най-първите.

Опрыхме се на натурите и сравнихме средните аритметични за два тригодишни периода:2005-2007 и 2012-2014г. Първият, защото това са последните години преди членството в ЕС и с чиито постижения „ние” преговаряхме за приемането ни в Съюза. Дали сме защитавали националната чест или преговарящите са викали „йес сър”, земеделските производители и потребителите разбрахме и продължаваме на разбираме. И защо днес никой не търси сметка дали договорът за приемането ни се изпълнява ? Дали при приключване на т.н. приспособителен период /първите 10 години от редовното членство/ българските земеделски производители получават същите субсидии като колегите им от старите страни-членки ?

Вторият тригодишен период дължим на възможностите на нашата статистика. Като географ бих желал да анализирам постиженията на някакво дробно териториално равнище, но се въздържах. Първо, защото в системата на националните сметки не съм сигурен в достоверността на данните на поднационално равнище. Тук имам пред вид манипулациите с регионалния БВП, в миналото с прочутия индекс на човешкото развитие, които „ние” уникални в света изчислявахме дори по общини!?. А и териториалния обхват на българските териториални единици е административен, т.е. не е научен. Та вижте в самата ни статистика. В използвания агростатистически справочник се пише за „...териториални единици за статистически цели../.с.12/. Думата цел е в женски род и не се спряга с имената на цитираните териториални единици след това, които са в мъжки род: Северозападен и т.н.т по откраднатата от географите от 60-те години на миналия век схема на икономическите райони. По нататък в текста се използват понятията „райони за планиране” и „статистически райони”. Без да отварям приказка за планирането и районирането, ще кажа, че „такова животно нема”. А общинската стопанска статистика е толкова невъзможна, колкото и административно-областната. Поне я няма. Но дали е полезно?

Въз основа на скромния ни опит подбрахме 19 натурални показателя от растениевъдството и консервната промишленост, а след това и 10 за животновъдната продукция. Тъй като най-близо до потреблението и пазара за крайна реализация е производството, не използвахме показателите за ресурсите. Получените резултати са следните:

Показател	години	2005-2007	2012-2014	разлика в %
1. Пшеница х.т.		3057	5102	167
2. Царевица х.т. зърно		1162	2531	218
3. Слънчоглед х.т.семе		899	1791	199
4. Тютюн-общо т		47141	31500	67
5. Люцерна х.т.		260036	323201	124
6. Домати т.		157540	110818	70
7. Пипер т.		103520	53549	52
8. Дини т.		95957	51269	53
9. Боб т.		7403	1234	17
10. Главесто зеле т.		63989	44921	70
11. Картофи т.		353410	156833	44
12. Ябълки т.		26208	46819	179
13. Сливи-общо т.		20657	28409	138
14. Череши т.		19055	30323	159
15. Винено грозде т.		290264	226400	78
16. Десертно грозде т.		12642	10836	86
17. Грозде - общо т.		326324	239669	73
18. Консерви - плодове х.т.		16.58	19.90	120
19. Консерви - зеленчуци х.т.		56.46	45.24	80
20. Яйца-броя млн.		1572	1196	76
21. Прясно мляко млн.л.		1408	1223	87
22. Кисело мляко млн.кг.		132	122	92
23. бяло саламурено сирене х.т.		48	46	96
24. кашкавал х.т.		29	19	66
25. говеждо месо т.		25409	18897	74
26. свинско месо т.		76177	71168	93
27. птиче месо т.		107411	102730	96
28. месо-общо т.		231622	207470	90
29. добит пчелен мед т.		8669	9506	110

Равносметката е неутешителна. С една дума-криволичене. Другата точна дума като извод е: несигурност, нестабилност. Резултатите от отделните години не показват положителна тенденция, с малки изключения /зърно и слънчоглед/. При това и малкото хубаво, което може да се отчете,-зърно и слънчоглед, в много голяма степен се изнася като суровина, без добавена стойност. Да не напомням за вносните продукти, произвеждани с българска земеделска суровина. Например имаше случаи на внос на растително масло и дори на хляб!

От Румъния. Има показатели, които са с покъртителни стойности! Те сочат намаление в пъти. Ето защо не можем да приемем, че нашето земеделие се развива стабилно. Разлики в годините от десетки и дори повече от 100% са неприемливи. Тук липсата на закони, оправданието с природата, което ми напомня за новогодишните броеве на в-к Работническо дело, са неуместни.

Данните са толкова тревожни, че обезсмислят в този ограничен обем да се разпростирам върху националните баланси. А регионалните? Не засягам никакви качествени показатели, например производителността на труда. Съществуващата тук-там натурална размяна и повсеместното земеделие за самозадоволяване ги обезсмисля. А бурканите? Нежеланието на нито едно правителство да посегне на примитивната домашна занаятчийска работа по приготвянето на храни и особено на напитки. Всъщност в мазетата е нашата хранителна независимост и аз това добре го видях при прочутото ембарго върху остатъчна Югославия. Там хората оцеляха с храни и напитки в мазетата, защото противниците им не разбираха, че ембаргото работи при стокова икономика. Нашите мазета ще издържат на всякакво ембарго. Но това ни ограничава в нашата примитивност. Ние сме в ЕС за съвсем друго. Трябва да изнасяме в пъти повече, отколкото произвеждаме за собственото си потребление. В ЕС това е много по-трудно, отколкото по времето на СИВ, когато пропуснахме да се позлатим от земеделието и хранителната индустрия заради несравнимото ни благоприятно географско положение. В ЕС нямаме това географско предимство, има страни-членки и на север и на юг от нас.

Данните са колкото нагоре, - толкова надолу. А имаме да решаваме невиджани задачи по количеството национално произведена земеделска продукция. Явно тя не е цел на никое българско правителство. А това е задължително условие да престанем да мислим и да пишем за криза. Колкото и да се силият чужденци и наши политици и „експерти“ да ни убеждават как в резултат на общия пазар сме добре и че е хубаво да ни пълнят погледа днешните витрини, никой не може да заблуди НАРОДА. Никой и в ЕС и извън него не се е отказал от националните интереси и никъде не съм чул, видял и прочел някои да има за задача да намали националното си производство за да се храни с чужди храни, независимо от кой пазар са купени и къде са произведени. Затова ако се прочете историята на земеделието в ЕС, а това малцина са го правили и особено от политиците никой не го прави, лесно ще се установи, че основното противоречие идва от неможещото да се спре свръхпроизводство. То бележи края на продуктивистката и властва през цялата постпродуктивистка парадигма на земеде-

лието по принцип и в ЕС в частност. Проблемът на България е в разминаването между нейното земеделско състояние и развитие и това на водещите страни в ЕС, които определят съюзната земеделска политика.

Световното земеделие досега има предпродуктивистката, продуктивистката, постпродуктивистката и навлиза в четвъртата парадигма, засега определяна като териториален подход. Казано с други думи, скоростната кутия на цикъла на земеделското развитие земеделие има 4 скорости. Къде сме ние? В нашето земеделие реално има предпродуктивистка и продуктивистка парадигма. Отделни елементи, както се вижда от таблицата, има и на постпродуктивистката парадигма. Но те, например свръхпроизводството от основните видове зърно и технически, не са постоянни. Редуват се години на излишък с години на внос. Предприятия за тяхната преработка се настаняват ту у нас, ту в съседна Румъния. А по четвъртата парадигма ако нещо се прави, то е по задължение от ЕС и с негови пари. Ние реално още не сме задоволили пазара със собствена продукция, а това е края на средата на световния земеделски цикъл. Ще рече, нашата земеделска скоростна кутия едновременно включва самостоятелно на първа и втора скорост и поради членството в ЕС и на трета и четвърта, без да сме готови за това. И тук манипулации от рода как голямото излизане от кризата е направо в екологичното земеделие не минават. Знае се добре, че и в САЩ, където то реално започва да се развива след Втората световна война с програмата за замразената земя, не решава въпроса с изхранването. Дебатът не е за него, а за ГМО. И ФАО е създадена и работи не за зеленото земеделие, а за „хляба наш насущний”.

Аз съзнателно не поставих до количеството произведена продукция данните от последните „социалистически” години, -1987-1989. Първо, защото не съм привърженик на оня строй, и второ, защото знам, че онзи период бе време на обречено на хронична криза земеделие. А нашето днес не е така, надявам се. Но сме обречени да минем през това сравнение. Така, както в СССР вечно се сравняваха с 1913г, а ние и цяла Европа с 1939г, така ние не можем и не трябва да бягаме от сравнението с 1989г. Нашият избор, всъщност решението на избиращите от нас политици, -ЕС, може да се защити само с надминаване на онези количества. На другото хората не вярват.

ЛИТЕРАТУРА

1. Агростатистически справочник, М-во на земеделието и храните, 2015
2. Бояджиев, В. (2013) География на личното потребление на храни и питеята, ГСУ, ГГФ, книга 2-География, т. 105, с. 283-300
3. Бояджиев, В. (2013) Икономгеографските приоритети на българското земеделие, изд. Парадигма.